

Badanie zależności oporności elektrolitu od temperatury. Oszacowanie średniego promienia jonów.

- I. Cel ćwiczenia:** zapoznanie z teoretycznym opisem przewodnictwa elektrolitów, zbadanie zależności oporności roztworu KOH (wodorotlenku potasu) od temperatury, oszacowanie średniego promienia jonów r .
- II. Przyrządy:** szklane naczynie pomiarowe z płaskimi elektrodami, opornica dekadowa, zasilacz napięcia stałego, termometr laboratoryjny $0 \div 100^{\circ}\text{C}$ (1°C), mikroamperomierz, miarka milimetrowa.
- III. Literatura:** 1. J. L. Kacperski, I pracownia fizyczna, WUŁ Łódź 1998.

IV. Wstęp

Większość soli, zasad i kwasów nieorganicznych ulega w wodzie (i niektórych innych rozpuszczalnikach) dysocjacji, tzn. rozpadowi na jony. Stwierdzono, że powodujące dysocjację osłabienie wiązań elektrostatycznych jest szczególnie duże w rozpuszczalnikach o wysokiej wartości przenikalności dielektrycznej.

W roztworach soli, kwasów i zasad (ogólnie elektrolitów) zwykle nie wszystkie cząsteczki są zdysocjowane. W przypadku elektrolitów silnych, do których zaliczamy prawie wszystkie sole, kwasy: HBr, HCl, HJ, HNO₃, zasady: NaOH, KOH, i in., stosunek liczby jonów w roztworze do liczby jonów, która istniałaby w przypadku całkowitej dysocjacji (współczynnik dysocjacji), jest bliski jedności. Współczynnik dysocjacji zależy m. in. od stężenia roztworu i od temperatury. Jeśli stężenie roztworu jest bardzo małe, można przyjąć, szczególnie w przypadku elektrolitów silnych, że dysocjacji uległy wszystkie molekuly.

IV.1 Przewodność elektrolitów

Nośnikami prądu w elektrolitach są nie elektrony, jak w przypadku metali, lecz jony, naładowane cząstki o wymiarach atomów lub molekuł. Ponadto, inaczej niż w metalach, przewodzenie prądu przez elektrolit związane jest z przenoszeniem masy.

Rozpatrzmy elektrolit umieszczony pomiędzy dwiema równoległymi elektrodami. Jeśli różnica potencjałów elektrod wynosi U , a odległość między nimi d , wówczas jony poruszają się w polu elektrycznym o natężeniu $E = U/d$, czyli na jon o ładunku Ze , gdzie e oznacza ładunek elementarny, działa siła:

$$F = ZeE = \frac{ZeU}{d} \quad (1)$$

Ponadto na jony działa siła tarcia F_t . Zakładając, że jony mają kształt kuli o promieniu r , możemy znaleźć opór ośrodka w oparciu o prawo Stokesa (por. ćw. C-11):

$$F_t = 6\pi\eta rv \quad (2)$$

gdzie η oznacza współczynnik lepkości roztworu, v – prędkość jonów.

Prędkość jonów¹ na skutek istnienia tarcia, osiąga wartość graniczną prawie natychmiast po przyłożeniu pola elektrycznego. Następuje to wówczas, gdy siły działające na jon równoważą się:

$$ZeE = 6\pi\eta r v \quad (3)$$

Ruch jonów w elektrolicie odpowiada przepływowi prądu o gęstości:

$$j = Ze(n_+ v_+ + n_- v_-) \quad (4)$$

gdzie n_+ , n_- , v_+ , v_- oznaczają odpowiednio liczby jonów dodatnich i ujemnych w jednostce objętości oraz ich prędkości.

Roztwór jako całość pozostaje obojętny, tzn. $n_+ = n_- = n$:

$$j = nZe(v_+ + v_-) \quad (5)$$

Po wykorzystaniu wzoru (3) otrzymamy na gęstość prądu wyrażenie:

$$j = \frac{Z^2 e^2 n E}{6\pi\eta} \left(\frac{1}{r_+} + \frac{1}{r_-} \right) \quad (6)$$

Uczynimy teraz dalsze uproszczenie – przyjmiemy, że promienie jonów różnych znaków mają zbliżone wartości, tzn. $r_+ \cong r_- = r$. Wówczas $1/r_+ + 1/r_- \cong 2/r$ i wyrażenie (6) przyjmie postać:

$$j = \frac{Z^2 e^2 n E}{3\pi\eta r} \quad (7)$$

V. Metoda pomiaru

Doświadczenia polega na wyznaczeniu zależności oporności elektrolitu od temperatury. Wielkością bezpośrednio mierzoną jest opór elektrolitu:

$$R_e = \frac{U}{I} \quad (8)$$

gdzie U oznacza różnicę potencjałów elektrod, I – natężenie prądu.

Jeżeli powierzchnia elektrod wynosi S , a odległość pomiędzy nimi d , wówczas natężenie przepływającego przez elektrolit prądu oraz opór elektrolitu wyrażają się wzorami:

$$I = jS = \frac{Z^2 e^2 n U S}{3\pi\eta d r} \quad (9)$$

$$R_e = \frac{3\pi\eta d r}{Z^2 e^2 n S} \quad (10)$$

Widać więc, że opór elektrolitu jest proporcjonalny do współczynnika lepkości rozpuszczalnika. Stwierdzenie to odnosi się do roztworów o bardzo małym stężeniu.

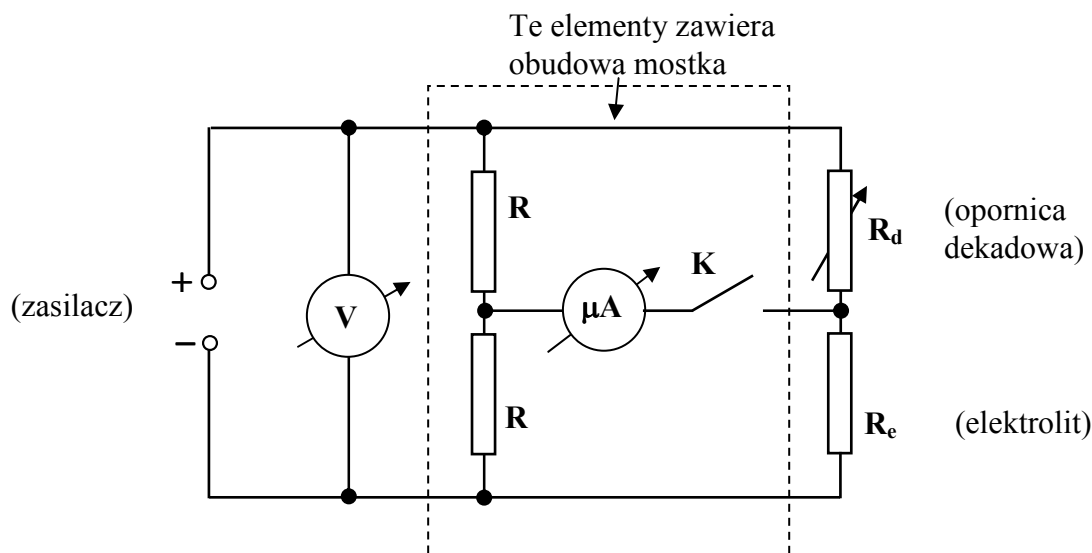
Współczynnik lepkości wody, wykreślony w skali logarytmicznej, zmienia się w przybliżeniu liniowo w funkcji odwrotności temperatury; podobnego przebiegu oczekujemy zgodnie ze wzorem (10) dla mierzonego oporu elektrolitu R_e . Związek (10) posłuży nam dodatkowo do oszacowania wielkości promienia jonów:

$$r = \frac{Z^2 e^2 n S R_e}{3\pi d \eta} \quad (11)$$

¹ Chodzi tutaj o prędkość unoszenia, związaną z obecnością pola elektrycznego. Jony uczestniczą także w bezwładnych zderzeniach z molekułami rozpuszczalnika (ruchy Browna), których tutaj nie uwzględniamy.

VI. Układ doświadczalny

Podstawową częścią układu jest szklane naczynie pomiarowe z płaskorównoległymi elektrodami. Elektrody włączone są w układ mostka, którym mierzony jest opór elektrolitu (rys.1). Pomiaru oporu elektrolitu należy dokonywać przy niewielkim napięciu zasilającym mostek, aby uniknąć zmiany stężenia elektrolitu w pobliżu elektrod, wywołanej przepływem zbyt dużego prądu. Elektrody i opornica dekadowa są dołączane do odpowiednich zacisków zewnętrznego mostka.

Rys.1 Schemat mostka do pomiaru oporu elektrolitu.

VII. Pomiary

1. Zmierzyć długość a i szerokość b elektrod; wyznaczyć powierzchnię elektrod $S = a \times b$.

Uwaga! Powierzchnia S we wzorze (9) jest równa powierzchni elektrod wtedy, gdy elektrody są całkowicie zanurzone w elektrolicie. Jeśli elektrody nie są całkowicie zanurzone, przy obliczaniu powierzchni S trzeba uwzględnić tylko ich część zanurzoną w elektrolicie.

2. Zmierzyć odległość d między elektrodami.
3. Sporządzić roztwór elektrolitu o małym stężeniu (ok. $5 \cdot 10^{-2} \text{ kg} \cdot \text{m}^{-3}$)
  - wyznaczyć masę m wodorotlenku potasu (KOH).
Ważymy wagą analityczną, nie dotykając rękami otrzymanej substancji ani nie kładąc jej bezpośrednio na szalce wagi. **Wodorotlenek potasu jest substancją żrącą!** Najpierw wyznaczamy masę substancji razem z papierem, na którym jest ona umieszczona, następnie masę samego papierowego podkładu. Masa substancji jest różnicą obu pomiarów. Pomiar masy przeprowadzić możliwie szybko, ponieważ KOH jest substancją higroskopijną i wchłania wodę z powietrza.
  - wrzucić odważoną substancję do zlewki (600÷1000ml), wlać znaną objętość V wody destylowanej i wymieszać zawartość zlewki (zanotować wartość tej objętości V).
  - wlać potrzebną ilość roztworu elektrolitu do naczynia pomiarowego.
4. Zbadać zależność oporu elektrolitu od temperatury.
Pomiary oporu najlepiej przeprowadzać podczas stygnięcia roztworu (wcześniej podgrzanego). Wartość oporu R_e elektrolitu (dla danej temperatury T) daje ustawienie pokręteł na oporniku dekadowym w momencie zrównoważenia mostka (gdy przez mikroamperomierz nie płynie prąd).

VIII. Opracowanie

1. Sporządzić wykres zależności oporu R_e elektrolitu od temperatury, $R_e = f(T)$.
2. Sporządzić wykres zależności oporu R_e elektrolitu w układzie współrzędnych $(T^{-1}, \ln R_e)$. Zależność liniowa będzie świadczyła o przybliżonej słuszności związku (10).
3. Oszacować wielkość promienia jonów ze wzoru (11). W tym celu odczytać z wykresu wartość R_e dla temperatury $T = 293,4 \text{ K}$, dla której współczynnik lepkości wody $\eta = 10^{-3} \text{ kg}\cdot\text{m}^{-1}\cdot\text{s}^{-1}$.

Liczbę cząsteczek elektrolitu w jednostce objętości roztworu n obliczyć, korzystając ze znajomości masy elektrolitu m , objętości roztworu V , masy molowej M wodorotlenku potasu (wzór chemiczny KOH, $M = 0,056 \text{ kg}\cdot\text{mol}^{-1}$) i liczby Avogadro $N_A = 6,023\cdot 10^{23} \text{ mol}^{-1}$. Korzystając z tych danych mamy:

$$\frac{N}{N_A} = \frac{m}{M} \quad \Rightarrow \quad N = N_A \frac{m}{M}$$

$$n = \frac{N}{V} = \frac{N_A}{M} \frac{m}{V} = \frac{N_A}{M} c$$

gdzie N jest liczbą cząsteczek elektrolitu zawartą w masie m , c stężeniem przygotowanego roztworu (masa substancji rozpuszczonej w kg do objętości roztworu w m^3 , patrz punkt VII.3).

Sprawdź, że wymiarem n jest $[\text{m}^{-3}]$

Ładunek przenoszony przez pojedynczy jon elektrolitu jest równy co do wartości bezwzględnej ładunkowi elementarnemu e ($Z = 1$).

4. Ocenie niepewności pomiarowe.

Niepewność ΔR_e pomiaru oporu elektrolitu można ocenić, zmieniając wartość oporu na oporniku dekadowym układu mostka i obserwując czy ta zmiana wpływa na równowagę mostka (czy wskazówka mikroamperomierza zauważalnie odchyła się od położenia zerowego):

$$\Delta R_e = \Delta R_d = |R_{od} - R_{1d}|$$

gdzie R_{od} – wartość oporu ustawionego na opornicy dekadowej, gdy mostek jest zrównoważony,

R_{1d} – wartość oporu ustawionego na opornicy dekadowej, gdy mostka nie można już uważać za zrównoważony.

Wartości niepewności Δd , Δa , Δb , ΔV , ΔT wynikają z dokładności użytych przyrządów lub należy je ocenić.